

กระตือ

1. ชื่อสมุนไพร กระตือ (KRATUE)
2. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Zingiber zerumbet* (L.) Sm.
3. ชื่ออื่น กระตือป่า กะแวน กะแวน แหวดำ ภาคเหนือ), เอียวซ่า เอียวแดง เอียวดำ (แม่ฮ่องสอน), Martinique Ginger, Champoo ginger

4. ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกอายุหลายปี สูงได้ถึง 2 เมตร เหง้าอวบหนาผิวนอกสีน้ำตาลอ่อน เนื้อในสีเหลือง มีกลิ่นเฉพาะ ใบ กาบใบเรียงสลับโอบกันแน่นชูเหนือดินเป็นลำต้นเทียม แตกกอ ใบเป็นใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียวรูปใบหอก กว้าง 5-7.5 เซนติเมตร ยาว 20-30 เซนติเมตร ปลายแหลม โคนสอบ ขอบเรียบ

ดอก ช่อดอกแบบช่อเชิงลด ออกจากเหง้า ก้านช่อดอกตั้งตรงขึ้นเหนือดิน รูปไข่ รูปไข่กลับ ใบประดับรูปไข่กลับ เรียงซ้อนกันแน่น สีค่อนข้างเขียวแล้วเปลี่ยนเป็นแดง แต่ละช่อใบประดับมีดอกสีเหลือง 1 ดอก กลีบเลี้ยงโคนติดกันเป็นหลอดบางใส ปลายแยกเป็น 3 แฉก กลีบดอกสีเหลืองโคนติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นสามแฉก เกสรเพศผู้เป็นหมันเปลี่ยนไปเป็นกลีบปาก รูปไข่ สีส้มหรือสีเหลือง ปลายแยกเป็น 2 แฉกสั้น ๆ แฉกจะลึกลงเมื่อดอกใกล้โรย เกสรเพศผู้เป็นหมันที่เหลือรูปรี สีเดียวกับกลีบปาก อยู่ขนานสองข้างของ โคนกลีบปาก และเชื่อมเป็นแผ่นเดียวกัน อับเรณูโค้งหุ้มก้านเกสรเพศเมีย รังไข่ได้วงกลีบมี 3 ช่อง แต่ละช่องมีออวุลจำนวนมาก

ผล แบบผลแห้งแตก รูปค่อนข้างกลม กว้างประมาณ 8 มิลลิเมตร ยาวประมาณ 1.2 มิลลิเมตร สีแดง

เมล็ด รูปรีแกมรูปหยดน้ำ กว้างยาวประมาณ 4 มิลลิเมตร สีดำ

5. ส่วนที่ใช้ทำยา

เหง้าแห้งหรือชิ้นส่วนของเหง้าแห้งที่หั่นตามขวาง รูปร่างไม่แน่นอน เมล็ดแห้งค่อนข้างแบน แตกแขนงเป็นแฉงคล้ายนิ้วมือ ผิวนอกสีเหลืองแกมสีเทา หรือสีน้ำตาลอ่อนแกมสีเทา มีรอยย่นตามยาว และมีข้อปัดเจน

6. สรรพคุณของแต่ละส่วนที่ใช้ทำยา

ตำราสรรพคุณยาไทยว่ากระตือขมขึ้นปร่า สรรพคุณบำรุงน้ำนมให้บริบูรณ์ แก้ปวดมวนในท้อง แก้บิด ขับลม และ ขับปัสสาวะ

7. รายงานการวิจัยปัจจุบัน

สารซีรัมโบน (Zerumbone) สามารถยับยั้งการเกิดมะเร็งที่ลำไส้ใหญ่ และปอดได้ โดยออกฤทธิ์ยับยั้งการเพิ่มจำนวนเซลล์มะเร็ง กัดการทำงานของโปรตีนซึ่งเกี่ยวข้องกับการอักเสบ

8. สารสำคัญ

กระทือมีองค์ประกอบเคมีเป็นน้ำมันระเหยง่าย จำพวกสารกลุ่มมอโนเทอร์พีน (monoter-pene) เช่น แอลฟา-ไพนีน (α -pinene) แคมฟิน (camphene) ลิโมนีน (limonene) และการบูร (camphor) และสารกลุ่มไดเทอร์พีน (diterpene) ซึ่งที่สำคัญ ได้แก่ ฮูมูลิน (humulene) และซีรัมโบน (zerumbone)

9. แหล่งกำเนิด และกระจายพันธุ์

พืชชนิดนี้มีเขตการกระจายพันธุ์ทั่วไปในทวีปเอเชียเขตร้อน ในประเทศไทยพบได้ทั่วไป มีปลูกตามสวนบ้าน สำหรับใช้ทำยา

10. พื้นที่เหมาะสมในการปลูกในประเทศไทย

- ลักษณะพื้นที่ พื้นที่สวนผลไม้ สวนป่า ป่าละเมาะ ป่าเบญจพรรณ ห้วยไร่ปลายนา
- ภาค ทั่วทุกภาคของประเทศไทย
- จังหวัด ทุกจังหวัดของประเทศไทย

11. การคัดเลือกพันธุ์ (พันธุ์ที่นิยมปลูกในประเทศไทย)

- พันธุ์ที่ใช้เป็นยา กระทือบ้าน
- พันธุ์ที่ใช้เป็นอาหาร กระทือบ้าน

12. การขยายพันธุ์

การขยายพันธุ์โดยใช้เหง้า (หัว) ใต้ดิน กระทือจะคล้ายไหล หรือขมิ้น ถึงฤดูแล้งจะยุบตัวลง ลำต้นจะแห้งลง ถึงฤดูฝนจะแทงหน่อขึ้นมาใหม่ เมื่อถึงฤดูแล้ง ให้จะขุดหัวกระทือมาเก็บไว้ในภาชนะโปร่ง ๆ ควรเก็บไว้ในที่มีร่มเงาไว้ปลูก หรือขยายพันธุ์ต่อไปในฤดูฝน

13. การปลูก/สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการปลูก

- ฤดูกาลเพาะปลูก ปลูกในฤดูฝนช่วงเดือนพฤษภาคม – กรกฎาคม
- การเตรียมดิน การปลูกในฤดูฝนนิยมปลูกตามร่มไม้ในสวนป่า หรือสวนผลไม้ตามป่า การเตรียมดินไม่นิยมทำเป็นแปลง แต่จะปลูกเป็นหลุม ๆ กว้างประมาณ 30 เซนติเมตร ยาว 30 เซนติเมตร ลึก 30 เซนติเมตร รองก้นหลุมด้วยปุ๋ยคอก หรือปุ๋ยหมักก็ได้ ระหว่างหลุมจะห่างกันประมาณ 50 เซนติเมตร
- วิธีการปลูก เมื่อเตรียมหลุมเรียบร้อยแล้ว คลุกเคล้าดินกับปุ๋ยในหลุมเกือบเต็มหลุมที่ปลูก แล้วนำเหง้ากระทือฝังลงไปกลบดินประมาณ 3 – 5 เซนติเมตร และรดน้ำให้ชุ่มประมาณ 2 – 3 สัปดาห์ กระทือจะงอกแทงหน่อออกมาเป็นต้นใหม่

14. การปฏิบัติดูแลรักษา

- การให้ปุ๋ย กระทือจะให้ปุ๋ยเมื่อรองก้นหลุม และจะให้อีกครั้งเมื่อปลูกได้ 3 เดือน พร้อมกับการพรวนดินและกำจัดวัชพืช

- การให้น้ำ กระทือเป็นพืชชอบน้ำ ต้องให้น้ำอยู่เสมอ แต่ถ้าปลูกฤดูฝนก็ปล่อยตามธรรมชาติได้
- การกำจัดวัชพืช ควรทำพร้อมกับการพรวนดินและใส่ปุ๋ย
- การป้องกันกำจัดโรคและแมลงศัตรู กระทือไม่ค่อยมีโรคและแมลงรบกวน จึงไม่ควรใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดโรคและแมลงศัตรูพืช

15. การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังเก็บเกี่ยว

- ฤดูกาลการเก็บเกี่ยว นิยมเก็บเกี่ยวในช่วงฤดูแล้ง ระหว่างเดือนธันวาคม – เมษายน
- การแปรรูปหลังการเก็บเกี่ยว กระทือจะเก็บเกี่ยวเมื่ออายุ 1 – 2 ปีขึ้นไป จะได้กระทือที่มีคุณภาพดีและมีกลิ่นหอมฉุนพอช่วงหมดฤดูฝนต้นกระทือจะเริ่มโทรมลงและแห้งไป จึงเริ่มชุดโดยใช้เสียบัดขึ้นมาเป็นกอ รมมัดระวังอย่าให้เป็นผลมากนักแล้วเคาะเอาดินออกเพื่อแปรรูปต่อไป
- การบรรจุและการเก็บรักษา เมื่อได้กระทือแห้งแล้ว ทำการบรรจุใส่ถุง หรือกระสอบโปร่ง ๆ นำส่งจำหน่ายต่อไป เก็บไว้ในห้องที่มีอากาศถ่ายเทได้ดี อุณหภูมิปกติ

16. การจำหน่าย

- แห้งกระทือสด ราคา กิโลกรัมละ 10-20 บาท
- แห้งกระทือแห้ง ราคา กิโลกรัมละ 80-200 บาท

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
กระทรวงสาธารณสุข